

Agnieszka Góra-Błaszczkowska*

Uchwały abstrakcyjne Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych – wstęp do badań

[Abstract Resolutions of the Supreme Court in Civil Cases – introduction to research]

Abstract

The legal basis for issuing a resolution of an abstract (general) nature is Art. 83 § 1 of the Act of December 8, 2017 on the Supreme Court according to which, if the jurisprudence of common courts, military courts or the Supreme Court reveals discrepancies in the interpretation of legal provisions being the basis for their adjudication, the First President of the Supreme Court or the President of the Supreme Court may, in order to ensure uniformity of case law, submit a request for resolution of a legal issue to the Supreme Court composed of 7 judges or another appropriate composition, i.e. the entire Chamber, two or more Chambers, or the full composition of the Supreme Court.

The resolution of a given issue must be abstract, i.e. detached from the realities of a specific case, although a specific issue usually arises in connection with doubts occurring in a specific case.

A resolution of the Supreme Court, which is a legal principle or has binding force in a specific case as a preliminary ruling, is a special type of legal norm, which, however, is not created in the legislative process, and therefore does not have the characteristics of a source of law.

The legal issue resolved by the resolution or the interpretation given are intended primarily to obtain a statement from the Supreme Court when authorized entities find such a need, supported, of course, by submitting an appropriate application in an appropriate form. This may happen if it is found that different courts or individual panels of the Supreme Court make different judgments in similar factual and legal situations.

The discussed power of the Supreme Court is a kind of judicial supervision of the Supreme Court over the jurisprudence of common courts (but also the jurisprudence of the Supreme Court). It must therefore be assessed in connection with Article 1 of the Act on the Supreme Court and the tasks and position of the Supreme Court designated therein.

Keywords: civil proceedings, resolutions, judges, the Supreme Court.

* **Agnieszka Góra-Błaszczkowska** – dr hab. nauk prawnych, profesor Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, sędzia Izby Cywilnej SN; ORCID 0000-0002-6862-384.

Podstawa prawna

Prawną podstawą wydania uchwały o charakterze abstrakcyjnym (ogólnym) jest art. 83 § 1 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (zwanej dalej ustawą o SN¹), zgodnie z którym: jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego lub Prezes Sądu Najwyższego może, w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa, przedstawić wniosek o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu w składzie 7 sędziów lub innym odpowiednim składzie, tj. całej danej izby, dwóm lub większej liczbie izb, albo też pełnemu składowi Sądu Najwyższego.

Rozstrzygnięcie danego zagadnienia musi mieć charakter abstrakcyjny, czyli oderwany od realiów konkretnej sprawy, choć zazwyczaj konkretne zagadnienie powstaje w związku z wątpliwościami występującymi w konkretnej sprawie.

Na użytek niniejszego artykułu „abstrakcyjność” uchwały oznacza podjęcie jej w trybie art. 83 § 1 ustawy o SN, tzn. bez związku z konkretną sprawą cywilną, poddaną pod osąd.

Niniejsza wypowiedź jest poświęcona charakterowi uchwał abstrakcyjnych, w szczególności ma na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy są one orzeczeniami sądu, biorąc pod uwagę powszechnie przyjęty w literaturze postępowania cywilnego podział decyzji sądowych na orzeczenia i zarządzenia oraz podział orzeczeń (wyroki, postanowienia, nakazy zapłaty, wpisy i uchwały²).

Podmioty uprawnione do wystąpienia z inicjatywą podjęcia uchwały

Inicjatywa podjęcia uchwały o charakterze abstrakcyjnym przysługuje Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego oraz Prezesowi Sądu Najwyższego (art. 83 § 2). Dodatkowo art. 83 § 2 ustawy o SN wprowadza legitymację: Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz – w zakresie swojej właściwości – Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej,

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1093 ze zm.

² A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2002, s. 2; *taż*: *System postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, tom 2, cz. 2, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 602 i nn.; *taż*: *Orzeczenia w procesie cywilnym. Komentarz do art. 316-366 k.p.c.*, Warszawa 2020, s. 3; *taż*: *Kodeks postępowania cywilnego*, tom 1A. Komentarz. Art.1-424¹², wyd. 3, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 937.

Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Przewodniczącego Rady Dialogu Społecznego, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznika Finansowego oraz Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców.

Z treści cytowanego przepisu wynika, że inicjatywa Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich ma charakter ogólny. Pozostałe podmioty mogą występować o podjęcie uchwały w zakresie swojej właściwości, tj. określonej przepisami szczególnymi regulującymi ich konkretne uprawnienia.

Zagadnienia ogólne

Na wstępie warto zaznaczyć, że istnienie możliwości wydawania uchwał abstrakcyjnych nie jest ogólnie akceptowane. Abstrakcyjne uchwały, jeżeli wkraczają w domenę ustawodawcy, stanowią przejaw aktywizmu sędziowskiego, który może nie być usprawiedliwiony. Niemniej jednak ostateczna ocena zasadności i trafności uchwały abstrakcyjnej dokonywana jest *post factum* – i z tej przyczyny nie ma obecnie możliwości jednoznacznej oceny ani formułowania postulatów co do dalszego funkcjonowania przepisu art. 83 ustawy o SN.

Również w literaturze Europy Zachodniej pojawiają się wątpliwości co do trafności tych rozwiązań. Sądy powinny bowiem pełnić swe funkcje przez dokonywanie wykładni prawa podczas rozpoznawania konkretnej sprawy, a nie za pomocą tworzenia generalnych zasad w oderwaniu od indywidualnych przypadków³.

Nie ma wątpliwości co do tego, że skuteczne wystąpienie z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym wymaga wykazania, że w orzecznictwie istnieje rozbieżność w wykładni danego przepisu prawa, rozbieżność w orzecznictwie – oraz że owa rozbieżność wynika z odmiennej wykładni prawa dokonywanej przez poszczególne sądy⁴.

Konieczne jest zaakcentowanie ścisłego związku art. 83 ustawy o SN z jej art. 1 pkt 1 lit. a, stanowiącym ogólną podstawę sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez SN. Zgodnie z art. 1 pkt 1 lit. a ustawy o SN: Sąd Najwyższy jest organem władzy sądowniczej, powołanym do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez zapewnienie zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych przez rozpoznawanie środków odwoławczych oraz podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne.

³ B. Szmulik, *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008, ss. 328 i 329; tak też np. M. Cappelletti, P.J. Kollmer, J.M. Olson, *The Judicial Process in Comparative Perspective*, Oxford 1989, s. 32.

⁴ A. Góra-Błaszczkowska, *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji [w:] System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 730.

W nauce prawa konstytucyjnego⁵ kwalifikuje się uchwałodawczą działalność Sądu Najwyższego – sprawowaną w myśl art. 1 ustawy o SN – jako działalność związaną ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, pozostawioną poza zakresem pojęcia nadzoru.

Są jednak wątpliwości dotyczące słuszności takiego stanowiska⁶. Uchwały SN mają bowiem co do zasady charakter wiążący, a pojęcie nadzoru łączone jest na ogół z działaniem władczym, wiążącym – więc Sąd Najwyższy, rozstrzygając zagadnienia prawne w ten sposób, sprawuje swoisty nadzór, a ponieważ odbywa się to w toku rozpoznawania spraw, to jest to szczególny rodzaj nadzoru judykacyjnego. Uchwały podejmowane na podstawie artykułu 390 k.p.c. i 398¹⁷ k.p.c. zawierają wykładnię, która wiąże w konkretnej sprawie i w tym sensie jest to wykładnia konkretna. Jednak dotyczy ona normy prawnej, a więc wypowiedzi o charakterze ogólnym i abstrakcyjnym – i w tym sensie wypowiedź Sądu Najwyższego ma charakter ogólny i abstrakcyjny. Inaczej natomiast przedstawia się kwestia uchwał podejmowanych na podstawie art. 60 ustawy o SN [obecnie art. 83 – *przyp. aut.*], gdyż nie są one formułowane w związku z rozstrzygnięciem konkretnej sprawy i wobec tego ustalana w nich wykładnia prawa ma podwójnie abstrakcyjny charakter. Po pierwsze jest wykładnią abstrakcyjną, odnosi się bowiem do normy prawnej. Po drugie jest nią dlatego, że nie jest formułowana w związku z potrzebą rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Uchwały tego rodzaju nie mają co do zasady charakteru wiążącego w konkretnych sprawach, lecz gdy zyskają moc zasady prawnej, wówczas wiążą składy orzekające Sąd Najwyższy – w tym sensie, że nie mogą one zakwestionować zawartej w niej wykładni prawa dopóty, dopóki taka zasada nie zostanie zmieniona w przewidzianym trybie. Tak więc uchwały te są respektowane przez składy Sądu Najwyższego rozstrzygające poszczególne sprawy; to zaś może służyć usprawiedliwieniu tezy, że sprawowany przez Sąd Najwyższy nadzór w zakresie orzekania przejawia się również w jego uchwałach – zawierających tak zwaną wykładnię abstrakcyjną – sądy niższych instancji muszą się bowiem liczyć ze związaniem Sądu Najwyższego ustalonymi przez niego zasadami prawnymi.

B. Szmulik⁷ podkreśla, że instytucja wniosków do Sądu Najwyższego, spełniająca istotną rolę w zapewnieniu jednolitej wykładni prawa i będąca specyficzną formą oddziaływania SN na orzecznictwo sądów niższych instancji, nie jest charakterystyczna jedynie dla polskiego systemu prawnego, lecz znajduje – w różnym wprawdzie stopniu – odzwierciedlenie w ustawodawstwie i w praktyce innych państw. Dodajmy, że wnioski o charakterze abstrakcyjnym są obce zachodniej tradycji, a występują one głównie w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W literaturze zachodniej podkreśla się, że nie

⁵ B. Szmulik, *Pozycja...*, ss. 327 i 328.

⁶ W. Sanetra, *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2006, 9, s. 24 i nn.

⁷ Szmulik, *Pozycja...*, ss. 328 i 329.

jest to właściwa droga, sądy mogą bowiem realizować swoje funkcje w zakresie wykładni prawa w procesie rozpoznawania konkretnej sprawy, a nie za pomocą tworzenia generalnych zasad, w oderwaniu od indywidualnych przypadków⁸.

Co ciekawe, już w roku 1971 S. Włodyka⁹ zauważył, że w żadnym z [ówczesnych] ustawodawstw europejskich państw socjalistycznych nie ma ustawowej instytucji, istniejącej obok odpowiednika naszych wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej, w której można by się dopatrzeć analogii do uchwał SN podejmowanych w trybie ustawy o SN.

Charakter prawny

Jak już na wstępie zaznaczono, w literaturze postępowania cywilnego powszechnie przyjęty jest podział decyzji sądowych na orzeczenia i zarządzenia oraz podział orzeczeń na wyroki, postanowienia, nakazy zapłaty, wpisy i uchwały.

Wspólną cechą wydawanych w postępowaniach cywilnych orzeczeń jest to, że dotyczą spraw indywidualnych, konkretnych, zawisłych przed sądami na skutek wniesienia ich przez uprawnione podmioty – w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie o istnienie normy indywidualno-konkretnej przytoczonej w powództwie¹⁰. Nawet jeśli orzeczenie w sprawie ma tylko charakter formalny (jak np. postanowienie o umorzeniu postępowania), i tak stanowi wypowiedź dotyczącą konkretnej sprawy poddanej pod osąd.

Przymiotu tego nie ma uchwała abstrakcyjna, bo nie jest wydawana w żadnym konkretnym postępowaniu cywilnym, a w konsekwencji nie dotyczy ze swej istoty żadnej sprawy cywilnej indywidualno-konkretnej. Jednocześnie jednak stanowi ogólną wypowiedź najwyższego organu sądowego na temat rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą orzekania sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego.

Istnieje zatem wątpliwość co do prawidłowej kwalifikacji uchwał abstrakcyjnych z punktu widzenia przyjętego w literaturze postępowania cywilnego podziału czynności decyzyjnych. Nie budzi wątpliwości, że uchwały indywidualne są orzeczeniami, spełniają bowiem wszelkie kryteria zaliczenia ich do orzeczeń, mianowicie: dotyczą meritum sprawy poddanej pod osąd, stanowią wiążącą wypowiedź o przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu cywilnoprawnym w indywidualnej sprawie – mają więc charakter indywidualno-konkretny.

⁸ Zob. też M. Cappelletti, P.J. Kollmer, J.M. Olson, *The Judicial...*, s. 32.

⁹ S. Włodyka, *Wiążąca wykładnia sądowa*, Warszawa 1971, s. 133.

¹⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarzysie*, Warszawa 2016, s. 32.

Oceniając natomiast zarówno charakter prawny uchwał abstrakcyjnych, jak i stanowisko doktryny (wypracowane głównie w teorii prawa oraz w nauce postępowania karnego), zakwalifikowanie ich do orzeczeń przestaje być oczywiste.

Już w przedwojennej literaturze przedmiotu J.J. Litauer¹¹, opisując rozważania Komisji Kodyfikacyjnej, która opracowała kodeks postępowania cywilnego z roku 1932, zwrócił uwagę na wątpliwości, jaką nazwę nadać rozstrzygnięciom, które nie będą wydawane w formie wyroku, a także zarządzeniom sądu.

Pierwotnie referent tego działu projektu Wiktoryn Mańkowski proponował rozwiązać je w ten sposób, że rozstrzygnięciom wydanym przez kolegium sędziowskie chciał nadać nazwę uchwał, wydanym zaś przez samoistnego sędziego nazwę decyzji. J.J. Litauer wytłumaczył to faktem, że ustawy dzielnicowe austriacka i niemiecka używają tylko jednej nazwy „uchwała”, a procedura rosyjska nazwy „decyzja incydentalna”. Na tym tle J.J. Litauer wypowiedział pogląd, że wyraz „uchwała” wskazuje na przejaw woli osoby zbiorowej, nie byłby więc stosowny tam, gdzie przejawia się wola jednostki, sędziego samoistnego, który nie uchwała, lecz decyduje. Na termin „decyzja incydentalna” składają się dwa wyrazy, oba niepolskie, a mimo wielosłowności nie daje się on zastosować do różnych zarządzeń sądu. Dlatego też pierwotny referent projektu wnosił o przyjęcie terminologii: zarządzenia (przygotowawcze), uchwały (kolegium) i decyzje (sędziego samoistnego). Jednak komitet redakcyjny, pragnąc bardziej jeszcze uprościć terminologię, przyjął nazwę „uchwały” nawet dla decyzji sędziego samoistnego, oparłszy się na tym, że sędzia bądź co bądź reprezentuje sąd, a więc *uchwała*, podobnie jak kolegium. Ale i ta nazwa uchwały nie utrzymała się w projekcie, ostatnia bowiem instancja Komisji Kodyfikacyjnej, czyli tzw. Komitet Organizacji Prac uznał ze swej strony za właściwe uzgodnić terminologię procedury cywilnej z procedurą karną, a w konsekwencji przyjął nazwę „postanowienie” – i ta nazwa się utrzymała w ostatecznej redakcji kodeksu postępowania cywilnego.

M. Waligórski¹² przyjął, że uchwały są opinią prawną dla organów legitymowanych do stawiania wniosków o ich uchwalenie.

W. Siedlecki¹³ uważał, że uchwały abstrakcyjne są środkiem gwarantującym prawidłowe orzecznictwo samego Sądu Najwyższego.

S. Włodyka¹⁴ zauważył, że uchwały są środkiem gwarantującym prawidłowe orzecznictwo SN. Głównym jego argumentem był zakres podmiotowego związania tych uchwał. Tylko wówczas, gdy uchwała podjęta w składzie 7 sędziów

¹¹ J.J. Litauer, *Forma i typy orzeczeń sądowych w kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Rozprawy i zapiski literackie*, Lwów 1931, ss. 293 i 294.

¹² M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 696.

¹³ W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959, s. 270 i nn.; tak jak i M. Cieślak, *Pojęcie i rodzaje nadzoru w procedurze karnej*, PiP 1963, 8–9, s. 249.

¹⁴ S. Włodyka, *Wiążąca...*, s. 132.

SN nie została wpisana do księgi zasad prawnych, może mieć charakter jedynie opinii prawnej dla organu stawiającego wniosek o podjęcie uchwały. Uchwały z art. 29 ustawy o SN wtórnie oddziałują na orzecznictwo sądów niższych, gdyż utrwalając orzecznictwo SN, nadają w ten sposób kierunek indywidualnym dyrektywom interpretacyjnym, udzielanym przez Sąd Najwyższy sądom niższym. Uchwały abstrakcyjne nazywane są też przez przywołanego autora „decyzjami interpretacyjnymi”¹⁵.

S. Włodyka¹⁶ przyjął, że każda sądowa dyrektywa interpretacyjna wyposażona w formalną moc wiążącą, a więc także uchwała Sądu Najwyższego – będąca zasadą prawną albo mająca moc wiązania w konkretnej sprawie jako prejudykat instancyjny – jest normą prawną. Stanowi jednak szczególnie rodzaj normy prawnej, która nie powstaje w procesie legislacyjnym, a zatem nie ma cech źródła prawa. Jest normą dalszego stopnia, mającą charakter wtórny i pomocniczy w tym sensie, że służy realizacji normy w ścisłym znaczeniu, a więc normy regulującej stosunki prawne w sposób bezpośredni, ustanawiającej wzór powinnego zachowania się i zawierającej zazwyczaj „nowość normatywną”. Wśród norm dalszego stopnia – zwanych także normami instrumentalnymi lub konstruktywnymi – są normy procesowe oraz tak zwane normy jurysdykcyjne, do których należą między innymi „normy o normach”. Sądowe dyrektywy interpretacyjne o mocy wiążącej, a zatem także – a może przede wszystkim – uchwały wyposażone w moc zasady prawnej, są więc odmianą norm o normach, które nie tworzą żadnej nowości normatywnej. Ich treść jest wyprowadzana z normy interpretowanej i za pomocą ogólnie przyjętych reguł inferencyjnych oraz reguł wykładni¹⁷.

K. Piasecki¹⁸ uznał, że uchwały – dotyczące zagadnień prawnych – są szczególnie formą wypowiedzi sądu. Uchwały indywidualne zaliczył do decyzji, ale nie do orzeczeń. Autor ten twierdził, że wykładnia dokonywana w uchwałach związanych z konkretną sprawą ma cechy jurysdykcyjne; jest to „element przyszłego rozstrzygnięcia, i to jako czynnik tworzący decyzję sądową”. Natomiast wykładnia sądowa [dokonywana w uchwałach abstrakcyjnych – *przyp. aut.*] samoistna, konsultatywna jest wypowiedzią jurysdykcyjną.

¹⁵ Zob. S. Włodyka, *Wiążąca...*, ss. 11–13.

¹⁶ S. Włodyka, *Funkcje Sądu Najwyższego*, Kraków 1965, s. 132.

¹⁷ S. Włodyka, *O naturze prawnej sądowych dyrektyw interpretacyjnych*, „Państwo i Prawo” 1971, 7, s. 43 i nn.

¹⁸ K. Piasecki [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, tom 2. *Postępowanie rozpoznawcze przed sądem pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Warszawa 1987, s. 270.

Charakter uchwał w k.p.k.

Warto poświęcić uwagę wątpliwościom co do charakteru prawnego uchwał abstrakcyjnych, wypracowanych w doktrynie procesu karnego, ze względu na podobieństwa rozwiązań normatywnych w k.p.c. i k.p.k.

R.A. Stefański¹⁹ w swych analizach wychodzi od znaczenia art. 1 pkt 1 ustawy o SN, z którego wywodzi, że celem rozstrzygania abstrakcyjnych pytań prawnych jest też zapewnienie jednolitości orzecznictwa oraz że są one środkiem nadzoru judykacyjnego, mającym na celu zapewnienie jednolitości orzecznictwa zarówno sądów powszechnych, jak i SN. Cytowany autor zauważa, że chociaż dokonywana w tym trybie wykładnia nie ma zakotwiczenia w konkretnej sprawie, niemniej SN podejmuje ją – co wynika z przesłanek kierowania tego rodzaju pytań – dlatego że ujawniły się rozbieżności w wykładni prawa w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub SN. Wprawdzie nie jest wymagane istnienie związku funkcjonalnego z konkretną sprawą, niemniej musi ono dotyczyć rozbieżności w wykładni prawa, które ujawniły się w praktyce, a nie wyłącznie w teorii. SN nie jest uprawniony do dokonywania wykładni całkowicie abstrakcyjnej, oderwanej od konkretnych spraw i stanów faktycznych, znajdującej uzasadnienie wyłącznie w niejasnym brzmieniu przepisów. Zawężenie uprawnienia SN do wyjaśnienia przepisów prawnych wyłącza możliwość wypowiedzania się tego organu wyłącznie co do reguł wykładni niesformułowanych w przepisie prawnym²⁰.

W literaturze postępowania karnego²¹ nie zalicza się do orzeczeń uchwał Sądu Najwyższego podejmowanych na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. czy też art. 82 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym ze względu na kryteria negatywne służące za podstawę ich oceny w aspekcie orzeczeń. Nie stanowią bowiem orzeczeń *sensu stricto* o charakterze imperatywnym, które rozstrzygałyby o przedmiocie konkretnego postępowania ani co do kwestii procesowej, ani też w kwestii incydentalnej. Są one decyzją procesową Sądu Najwyższego, rozstrzygającą zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy lub rozstrzygającą owo zagadnienie w sytuacji, gdy zostały powzięte poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa będących podstawą wydanego rozstrzygnięcia.

¹⁹ R.A. Stefański [w:] System prawa karnego procesowego, tom 1. Zagadnienia ogólne, cz. 2, red. P. Hofmański, Warszawa 2014, ss. 633 i 634.

²⁰ Tak samo R.A. Stefański, Rola Sądu Najwyższego w kształtowaniu jednolitości orzecznictwa w sprawach karnych [w:] Jednolitość..., s. 266 i nn. W tej wypowiedzi R.A. Stefański, powołując stosowne orzeczenia Izby Karnej SN, konkluduje, że nie jest zadaniem SN rozstrzygnięcie sporów teoretycznych ani korygowanie niesłusznych unormowań (s. 276); postanowienie SN z 24.09.1997 r., I KZP 13/97, OSNKW 1997, nr 11–12, poz. 100.

²¹ Z. Kwiatkowski, Charakter prawny uchwał Sądu Najwyższego, „Ius Novum” 2020, 2, s. 124.

Z. Kwiatkowski²² pisze, iż z punktu widzenia normatywnego trudno jest zaliczyć uchwały podejmowane przez Sąd Najwyższy do orzeczeń *sensu stricto*. Przepisy kodeksu postępowania karnego nie dokonują bowiem podziału orzeczeń dychotomicznie na wyroki i postanowienia. Przepis art. 93 § 1 k.p.k. stanowi jedynie, że „jeżeli ustawa nie wymaga wydania wyroku, sąd wydaje postanowienie”, art. 441 § 1 k.p.k. określa zaś, kiedy sąd odwoławczy może odroczyć rozpoznanie sprawy i przekazać zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu. Stąd też w doktrynie dominują poglądy, które opowiadają się za tradycyjnym podziałem orzeczeń tylko na wyroki i postanowienia, nie zaliczając do nich uchwał Sądu Najwyższego; część przedstawicieli nauki prawa karnego procesowego zalicza natomiast uchwały SN do orzeczeń – przy czym odnosi to tylko do uchwał stanowiących odpowiedzi na zagadnienie prawne, które zostało przekazane do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 441 § 1 i 3 k.p.k., nie kwalifikuje zaś do tej kategorii uchwał Sądu Najwyższego podejmowanych na podstawie art. 82 i 83 ustawy o SN. Ten punkt widzenia nie wyznacza wszakże ostrych kryteriów uzasadniających zaliczenie uchwał Sądu Najwyższego do orzeczeń, lecz podkreśla, że „uchwały są podejmowane w ramach nadzoru pozainstancyjnego i odnoszą się do wykładni przepisów prawa”. To zaś wskazuje na ich interpretacyjny charakter.

Zacytowana wyżej część wypowiedzi Z. Kwiatkowskiego wydaje się idealnie pasować do regulacji kodeksu postępowania cywilnego, w którym również występują (są wymienione w art. 390 i 398¹⁷ k.p.c.) tylko uchwały o indywidualnym charakterze. Tylko one zatem bez żadnej wątpliwości będą mogły być zaliczone do orzeczeń i w pełni odpowiadają definicji orzeczeń przyjętej w literaturze przedmiotu.

Nadal jednak nasuwa się pytanie, czy biorąc pod uwagę podobieństwa legislacyjne obu kodeksów, do orzeczeń (w znaczeniu wypracowanym na gruncie postępowania cywilnego) możemy zaliczyć także te uchwały SN mające charakter abstrakcyjny, których podstawą prawną jest ustawa o Sądzie Najwyższym?

Warto więc dalej prześledzić tok myślenia Z. Kwiatkowskiego²³, który pisze, iż ustalenie kryteriów pozytywnych wskazujących na podobieństwo uchwał Sądu Najwyższego do orzeczeń jest utrudnione. Natomiast do kryteriów negatywnych wyłączających przyjęcie, że uchwały SN stanowią orzeczenia, zalicza:

- 1) niemożność uznania uchwały za orzeczenie imperatywne rozstrzygające o przedmiocie procesu;
- 2) niezaskarżalność uchwał,
- 3) brak uregulowania w kodeksie postępowania karnego kwestii dotyczących:

²² Z. Kwiatkowski, Charakter..., ss. 121 i 122.

²³ Z. Kwiatkowski, Charakter..., s. 123.

- a) przebiegu narady i głosowania nad podjęciem uchwały;
- b) sporządzenia i podpisywania uchwał;
- c) możliwości złożenia zdania odrębnego, nawet od samego uzasadnienia uchwały;
- d) odroczenia wydania uchwały;
- e) sprostowania oczywistych omyłek pisarskich.

Podobnie R.A. Stefański²⁴ wyraził pogląd, że z punktu widzenia merytorycznego nie jest możliwe uznanie uchwał za orzeczenie sądowe, ponieważ uchwała nie rozstrzyga o przedmiocie procesu, ale stanowi jedynie wykładnię ustawy. Jest zatem aktem wiedzy, a nie woli – co oznacza, iż nie ma charakteru imperatywnego, stanowi swoistego rodzaju rozstrzygnięcie, właściwe incydentalnemu postępowaniu w przedmiocie zasadniczej wykładni ustawy.

Wszystkie wymienione przesłanki negatywne można odpowiednio odnieść do uchwał wydawanych w trybie art. 83 ustawy o SN na potrzeby postępowań cywilnych. Można więc uznać, że również uchwały wydawane przez SN na podstawie ustawy o SN – oczywiście dotyczące spraw cywilnych w szerokim ujęciu – nie mają charakteru orzeczeń, lecz są wypowiedziami o normie, „normą o normach”, jak proponował S. Włodyka²⁵.

Charakter uchwał wydawanych przez NSA

W literaturze postępowania sądownoadministracyjnego przyjmuje się, że uchwały nie są orzeczeniami *sensu stricto* i dlatego unormowanie rozdziału 10 prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (zatytułowanego: Orzeczenia sądowe) znajdują zastosowanie do uchwał jedynie w drodze analogii.

Co więcej, A. Skoczylas²⁶ uważa, że na taką potrzebę wskazują również unormowania regulaminu wewnętrznego urzędowania Naczelnego Sądu Administracyjnego, w myśl których postanowienia regulaminu dotyczące orzeczeń sądowych stosuje się odpowiednio w toku podejmowania uchwał przez Naczelną Sąd Administracyjny. Zwraca on również uwagę na art. 36 ust. 2 prawa o ustroju sądów administracyjnych, który zawiera odesłanie do odpowiedniego stosowania w sprawach abstrakcyjnych pytań prawnych przepisów o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Wypowiadając się na temat charakteru prawnej uchwały NSA, A. Skoczylas²⁷ zauważa, że uchwała jest formą oświadczenia woli dostępną jedynie dla podmiotu kolegiального, czyli jest formą ekspresji wspólnego stanowiska co najmniej dwóch podmiotów.

²⁴ R.A. Stefański, *Rodzaje rozstrzygnięć Sądu Najwyższego w przedmiocie pytań prawnych*, WPP 2000, 3–4, s. 51.

²⁵ S. Włodyka, *O naturze prawnej...*, s. 43 i nn.

²⁶ A. Skoczylas, *Działalność uchwałodawcza Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Warszawa 2004, s. 185.

²⁷ A. Skoczylas, *Działalność...*, s. 187.

W języku polskim uchwalać znaczy tyle, co postanowić coś, podjąć decyzję w wyniku narady kompetentnego zgromadzenia. Naczelny Sąd Administracyjny podejmuje uchwały jedynie, gdy spełnione zostaną wszystkie przesłanki ich podjęcia wymienione w przepisach ustawy procesowej. Na tym tle cytowany autor stawia pytanie, czy uchwały NSA to orzeczenia sądowe, odrębna grupa orzeczeń, czy też akty niebędące orzeczeniami, a więc rozstrzygnięcia o charakterze interpretacyjnym, niebędące aktami jurysdykcyjnymi.

Zdaniem M. Jaśkowskiej²⁸ ustawodawca nie nadał uchwałom NSA charakteru orzeczenia. Autorka ta zaliczyła uchwały – obok zarządzeń – do tak zwanych *innych rozstrzygnięć*, zapadających w postępowaniu sadowoadministracyjnym.

A. Skoczylas²⁹ wypowiada pogląd, że uchwała naczelnego Sądu Administracyjnego jest specyficznym rodzajem orzeczenia rozstrzygającego pytania prawne w incydentalnym postępowaniu sadowoadministracyjnym. Autor ten zauważa też, że zgodnie z artykułem 174 Konstytucji RP jedynie wyroki wydawane są w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej – przymiot ten nie przysługuje więc uchwałom NSA.

Analiza ustawy o Sądzie Najwyższym

Warto zacytować w tym miejscu pogląd W. Sanetry³⁰, że znamienne jest, że ustawa o Sądzie Najwyższym zadanie polegające na zapewnieniu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądów wymienia na pierwszym miejscu wśród zadań tego sądu. Wyrażeniem „jednolitość orzecznictwa sądów” nie operują przepisy Konstytucji RP, w szczególności art. 45 ust. 1 Konstytucji nie wskazuje, że prawo w nim przewidziane polega także na stosowaniu zasady jednolitego rozpatrywania spraw przez sądy. Również do pojęcia jednolitości orzecznictwa sądowego werbalnie nie odwołuje się art. 183 ust. 1 Konstytucji RP, w myśl którego Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania. Sąd Najwyższy sprawuje wymiar sprawiedliwości (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP), w ramach którego nadzoruje także – i przede wszystkim – działalność judykacyjną sądów powszechnych i wojskowych. Nadzór ten musi więc odpowiadać wymaganiom stawianym wymierzaniu sprawiedliwości jako określonej wartości i zasadzie prawnej, z której między innymi wynika, że rozstrzygnięcia sądowe powinny charakteryzować jednolitość, gdy bowiem brak tej jednolitości, trudno

²⁸ M. Jaśkowska, M. Masternak E. Ochendowski, *Postępowanie sadowoadministracyjne*, Warszawa 2004, s. 168.

²⁹ A. Skoczylas, *Działalność...*, s. 189.

³⁰ W. Sanetra, *Jednolitość orzecznictwa jako wartość sądowego stosowania prawa i rola Sądu Najwyższego w jej zapewnieniu*, „Przeгляд Sądowy” 2013, 7–8, ss. 12 i 13.

przyjąć, że sprawiedliwość jest wymierzana przez sądy w sposób prawidłowy. Można więc w konsekwencji przyjąć, że skoro Sąd Najwyższy powołany jest do wymierzania sprawiedliwości, a jednocześnie jego główne, szczegółowsze zadanie polega na sprawowaniu nadzoru judykacyjnego nad wszystkimi sądami niższej instancji (powszechnymi i wojskowymi), to choć Konstytucja RP nie wysławia jako osobnej powinności tego sądu obowiązku zapewnienia jednolitości orzecznictwa sądowego, należy uznać, że obowiązek taki w Konstytucji jest zawarty i wynika z zasady, że Sąd Najwyższy powołany jest do wymierzania sprawiedliwości i jednocześnie dokonuje tego przez sprawowanie nadzoru nad sądami powszechnymi i wojskowymi w zakresie orzecznictwa. Prowadzi to do wniosku, że powinność Sądu Najwyższego zapewniania jednolitości orzecznictwa sądowego jest nie tylko jego obowiązkiem ustawowym (wynikającym z ustawy o SN), ale także konstytucyjnym, zawartym immanentnie w jego powinności nadzorowania sądów niższej instancji. Według W. Sanetry uznanie, że nie tylko ustawowym, ale także konstytucyjnym zadaniem Sądu Najwyższego jest zapewnienie jednolitości orzecznictwa sądowego, powinno wpływać na sposób interpretacji przepisów, przewidujących kierowanie pytań prawnych do tego sądu (pytań do jego powiększonych składów) – i skłaniać go raczej do liberalnej oceny przesłanek dopuszczalności pytań wskazanych w art. 59, 60, 61 (obecnie art. 82–83 – *przyp. aut.*) ustawy o Sądzie Najwyższym oraz w art. 390 k.p.c., a także w art. 441 k.p.k. Konstytucyjnego uzasadnienia dla zasady jednolitości orzecznictwa sądowego można poszukiwać także w zasadzie demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP).

Rozstrzygnięcie problematyki abstrakcyjnej, zdaniem K. Künstlera³¹, wynika z dbałości o jednolitość orzecznictwa i jest potrzebą uzyskania pewnego rozstrzygnięcia, wyważenia pomiędzy rozbieżnymi, a często przeciwstawnymi liniami orzecznictwymi. Co istotne, jako wystąpienie rozbieżności w orzecznictwie nie jest pojmowane odnotowanie jedynie pojedynczych, incydentalnych odstępstw od ugruntowanej linii orzecznictwej. Rozbieżność między orzecznictwem a poglądami przyjętymi w literaturze przedmiotu nie może również być podstawą do wystąpienia z wnioskiem o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego. Tym samym dojść należy do przekonania, że art. 83 ustawy o SN stanowi realizację celu wynikającego z art. 1 pkt 1a ustawy o SN, czyli zapewnienia zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych, w tym poprzez podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne. K. Künstler³² uznaje za istotne, że cel ten pośrednio jest również osiąganym przez działalność Sądu Najwyższego wymienioną w art. 82 ustawy o SN, niewątpliwie bowiem poważna wątpliwość co do wykładni przepisów prawa będących podstawą wydanego rozstrzygnięcia może i częstokroć

³¹ K. Künstler, Problematyka zagadnień prawnych rozstrzyganych przez Sąd Najwyższy w trybie art. 390 § 1 k.p.c. oraz art. 398⁷ § 1 k.p.c. w kontekście udziału prokuratora – analiza na przykładzie uchwały Sądu Najwyższego z 25 maja 2018 r., sygn. III CZP 108/17, „Prokuratura i Prawo” 2022, 10, s. 36.

³² Ibid.

wynika z funkcjonowania dwóch przeciwstawnych linii orzeczniczych. Zatem uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – jak to *explicite* ujmuje art. 82 § 1 ustawy o SN – ale również składów ustalonych na zasadzie art. 86 § 2 tej ustawy, tj. całej izby na skutek przedstawienia przez skład 7 sędziów zagadnienia prawnego w razie uznania przezeń, że znaczenie dla praktyki sądowej lub powaga występujących wątpliwości to uzasadnia, dwóch lub większej liczby połączonych izb albo pełnego składu Sądu Najwyższego – w sytuacji gdy uzna tak izba.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy prowadzą do wniosku o trafności poglądów, że uchwały abstrakcyjne są wypowiedziami o normie, „normą o normach”³³, a wykładnia w nich dokonywana jest wypowiedzią jurysdykcyjną³⁴. Nie może zostać zaliczona do orzeczeń, gdyż nie rozstrzyga żadnej sprawy, nie jest przejawem orzekania o istnieniu lub nieistnieniu normy prawnej w konkretnej sprawie.

Uchwała Sądu Najwyższego, będąca zasadą prawną albo mająca moc wiążania w konkretnej sprawie jako prejudykat instancyjny, jest szczególnym rodzajem normy prawnej, która jednak nie powstaje w procesie legislacyjnym, a więc nie ma cech źródła prawa³⁵.

Rozstrzygnięte uchwałą zagadnienie prawne albo udzielona wykładnia mają służyć przede wszystkim uzyskaniu wypowiedzi Sądu Najwyższego wtedy, gdy uprawnione podmioty stwierdzą taką potrzebę, popartą oczywiście złożeniem odpowiedniego wniosku w odpowiedniej formie. Może się tak stać w razie stwierdzenia, że różne sądy lub poszczególne składy SN podejmują odmienne orzeczenia w analogicznych stanach faktycznych i prawnych.

Omawiane uprawnienie Sądu Najwyższego jest swoistym nadzorem judykacyjnym Sądu Najwyższego nad orzecznictwem sądów powszechnych (ale i orzecznictwem SN). Musi być zatem oceniane w powiązaniu z art. 1 ustawy o SN i wyznaczonymi w niej zadaniami i pozycją SN. Uchwała abstrakcyjna nie rozstrzyga o przedmiocie procesu, ale stanowi jedynie wykładnię ustawy³⁶.

Kwestie związania uchwałą o abstrakcyjnym charakterze są jednoznacznie uregulowane w art. 87 ustawy o SN, nie ma więc do nich zastosowania kodeks postępowania cywilnego. Regulacja tego przepisu jest całkowicie samodzielna

³³ Jak proponował S. Włodyka, O naturze prawnej sądowych dyrektyw interpretacyjnych, „Państwo i Prawo” 1971, 7 s. 43 i nn.

³⁴ K. Piasecki [w:] System..., red. Z. Resich, tom 2, s. 270.

³⁵ S. Włodyka, Funkcje Sądu Najwyższego, Kraków 1965, s. 132.

³⁶ R.A. Stefański, Rodzaje rozstrzygnięć Sądu Najwyższego w przedmiocie pytań prawnych, WPP 2000, 3–4, s. 51.

i wystarczająca dla oceny zakresu związania³⁷. Uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby, którym nadano moc zasady prawnej, mają więc formalną moc wiążącą. Natomiast – *a contrario* wobec zdania 2 art. 87 § 1 ustawy o SN – jeżeli skład siedmiu sędziów nie postanowi o nadaniu uchwale mocy zasady prawnej, uchwała ta pozbawiona jest formalnej mocy wiążącej³⁸. Jednakże kwestia związania uchwałą abstrakcyjną wymaga odrębnego omówienia, przekraczającego ramy niniejszej wypowiedzi.

Abstrakt

Prawną podstawą wydania uchwały o charakterze abstrakcyjnym (ogólnym) jest art. 83 § 1 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, zgodnie z którym: jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego lub Prezes Sądu Najwyższego może, w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa, przedstawić wniosek o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu w składzie siedmiu sędziów lub innym odpowiednim składzie, tj. całej danej izby, dwóm lub większej liczbie izb, albo też pełnemu składowi Sądu Najwyższego. Rozstrzygnięcie danego zagadnienia musi mieć charakter abstrakcyjny, czyli oderwany od realiów konkretnej sprawy, choć zazwyczaj konkretne zagadnienie powstaje w związku z wątpliwościami występującymi w konkretnej sprawie.

Uchwała Sądu Najwyższego, będąca zasadą prawną albo mająca moc wiązania w konkretnej sprawie jako prejudykat instancyjny, jest szczególnym rodzajem normy prawnej, która jednak nie powstaje w procesie legislacyjnym, a więc nie ma cech źródła prawa. Rozstrzygnięte uchwałą zagadnienie prawne albo udzielona wykładnia mają służyć przede wszystkim uzyskaniu wypowiedzi Sądu Najwyższego wtedy, gdy uprawnione podmioty stwierdzą taką potrzebę, popartą oczywiście złożeniem odpowiedniego wniosku w odpowiedniej formie. Może się tak stać w razie stwierdzenia, że różne sądy lub poszczególne składy SN podejmują odmienne orzeczenia w analogicznych stanach faktycznych i prawnych.

Omawiane uprawnienie Sądu Najwyższego jest swoistym nadzorem judykacyjnym Sądu Najwyższego nad orzecznictwem sądów powszechnych (ale i orzecznictwem SN). Musi być zatem oceniane w powiązaniu z art. 1 ustawy o SN i wyznaczonymi w niej zadaniami i pozycją SN.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, uchwały, sędziowie, Sąd Najwyższy.

³⁷ W myśl art. 87 § 1 ustawy o SN: „Uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby, z chwilą ich podjęcia, uzyskują moc zasad prawnych. Skład siedmiu sędziów może postanowić o nadaniu uchwale mocy zasady prawnej”.

³⁸ Tak samo S. Włodyka, *Wiążąca...*, s. 136.

BIBLIOGRAFIA

- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016.
- Cappelletti M., Kollmer P.J., Olson J.M., *The Judicial Process in Comparative Perspective*, Oxford 1989
- Cieślak M., *Pojęcie i rodzaje nadzoru w procedurze karnej*, PiP 1963, 8–9.
- Góra-Błaszczkowska A., *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2002.
- Góra-Błaszczkowska A., *Kodeks postępowania cywilnego, tom 1A. Komentarz. Art. 1–424¹²*, wyd. 3, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Góra-Błaszczkowska A., *Orzeczenia w procesie cywilnym. Komentarz do art. 316–366 kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2020.
- Jaśkowska M., Masternak M., Ochendowski E., *Postępowanie sądowoadministracyjne*, Warszawa 2004.
- Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, red. S. Waltoś, Kraków 1998.
- Kodeks postępowania cywilnego, tom 1A. Komentarz. Art. 1–424¹²*, wyd. 3, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Künstler K., *Problematyka zagadnień prawnych rozstrzyganych przez Sąd Najwyższy w trybie art. 390 § 1 k.p.c. oraz art. 398¹⁷ § 1 k.p.c. w kontekście udziału prokuratora – analiza na przykładzie uchwały Sądu Najwyższego z 25 maja 2018 r., sygn. III CZP 108/17, „Prokuratura i Prawo” 2022, 10.*
- Kwiatkowski Z., *Charakter prawny uchwał Sądu Najwyższego*, „Ius Novum” 2020, 2.
- Litauer J.J., *Rozprawy i zapiski literackie*, Lwów 1931.
- Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, „Przegląd Sądowy” 1999, 7–8.
- Sanetra W., *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2006, 9.
- Sanetra W., *Jednolitość orzecznictwa jako wartość sądowego stosowania prawa i rola Sądu Najwyższego w jej zapewnieniu*, „Przegląd Sądowy” 2013, 7–8.
- Siedlecki W., *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959.
- Skoczylas A., *Działalność uchwałodawcza Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Warszawa 2004.
- Stefański R.A., *Rodzaje rozstrzygnięć Sądu Najwyższego w przedmiocie pytań prawnych*, WPP 2000, 3–4.
- System prawa karnego procesowego, tom 1. Zagadnienia ogólne, cz. 2*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014.
- System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.

System prawa procesowego cywilnego, tom 2. Postępowanie rozpoznawcze przed sądem pierwszej instancji, red. Z. Resich, Warszawa 1987.

B. Szmulik, *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008.

Waligórski M., *Podstawy kasacyjne procesu cywilnego w świetle różnicy pomiędzy faktem i prawem*, Lwów 1936.

Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947.

Włodyka S., *Funkcje Sądu Najwyższego*, Kraków 1965.

Włodyka S., *O naturze prawnej sądowych dyrektyw interpretacyjnych*, „Państwo i Prawo” 1971, 7.

Włodyka S., *Wiążąca wykładnia sądowa*, Warszawa 1971.

Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.

Zembrzuski T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.